

Djene Bajalan: Türkiye ve Soykırıma Giden Yol

Posted on 22/06/2017

24 Nisan 1915 Pazar günü, Osmanlı İçişleri Bakanı Talat Paşa, imparatorlukta yaşayan Ermeni toplumu liderlerinin tutuklanması emrini verdi. Tasfiyelerin ilk gecesinde iki yüzden fazla insan hükümet güçlerince toplandı; günler ilerledikçe sayı iki bini aştı. Talat Paşa'nın Osmanlı Ermenilerine yönelik bu "başsız bırakma" hamlesi, daha geniş ve sistematik bir soykırım kampanyasının parçasıydı: arkasında 800.000 ila 1,5 milyon ölü bırakan bir kampanya.

Resmi Türk kaynaklarında "tehcir" olarak açıklanan 1915 olaylarının soykırım teşkil edip etmediği sorusunu burada tartışmaya açmayacağım. Bunun yerine Ermeni soykırımını ve daha özel olarak da "Kırmızı Pazar" tutuklamalarını hatırlamak, Türkiye'nin günümüz liderlerinin Kürt hareketinin temsilcilerine karşı yürüttüğü politikaları, özel olarak da Halkların Demokratik Partisi (HDP) eşbaşkanı Selahattin Demirtaş ile Figen Yüksekdağ'ın 4 Kasım'da tutuklanmasını, daha geniş bir tarihsel bağlama yerleştirmeyi mümkün kılacaktır.

Bugün Türkiye'nin Kürt nüfusuna yönelen şiddet seviyesinin yüzyıl önce Ermenilere yöneltilen şiddetle aynı seviyeye ulaştığını iddia etmek abartı olacaktır ancak yine de korkutucu paralellikler olduğu inkâr edilemez.

Erdoğan ve Kürtler

Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkiye'deki Kürtlerin haklarına karşı

(görece) ilerici duruşu için alkış aldığı dönem çok da eskide kalmadı. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşundan bu yana "Kürt sorunu" - Ankara'daki milliyetçi Türk elitler ile Türkiye Kürtlerinin özgün milli iradesini temsil etme iddiasındakiler arasındaki çatışma - ülkenin birincil siyasi istikrarsızlık kaynaklarından birini oluşturdu.

1920 ve 30'larda, genç cumhuriyet en önemlileri 1925'teki Şeyh Sait İsyanı ile 1929-1931'deki Ağrı Ayaklanmaları olan bir dizi milliyetçi Kürt isyanı ile karşı karşıya kaldı. Türkiye'nin kurucu babası Mustafa Kemal Atatürk yönetiminin aldığı tavır baskı ve inkâr oldu. Cumhuriyet hükümeti Kürt direnişini bastırmak için her türlü yola başvurdu; örneğin 1925'te, devlet bütçesinin üçte biri Şeyh Sait isyanının askeri olarak bastırılmasına harlandı.

Ancak 1920 ve 30'larda devlet tarafından uygulanan şiddetin yoğunluğuna rağmen, Kürt sorunu asla gerçek anlamda çözülmedi. 1940 ve 50'lerden başlayarak yeni bir Kürt aydın ve aktivist kuşağı, 1978'de, yalnızca Türkiye'nin değil, Ortadoğu'nun tüm Kürtlerinin ulusal kurtuluşuna kendini adanmış bir örgüt olan Kürdistan İşçi Partisi PKK'nin kurulması ile neticelenecek bir hareketin temellerini atmaya başladı.

Ardından gelen şey ise Türkiye'nin Kürt ağırlıklı güneydoğusunun bir iç savaşa saplanması oldu. 1978 ile PKK'nin kurucusu Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanması arasında geçen sürede, otuz bin kişi yaşamını yitirdi ve dört bine yakın Kürt köyü yakılıp yıkıldı. Bu çatışmalı yıllar boyunca, Türk devleti bir "Kürt sorunu" olmadığına ısrar etti; devlet çatışmayı terörle mücadele (ve mecbur kalırsa ekonomik kalkınma) çerçevesinde ele aldı. Başbakan Tansu Çiller'in 1995'te verdiği bir röportajda Daniel Pipes'a dediği gibi: "Türkiye'de bir Kürt ayaklanması yoktur. PKK'li teröristler ülkemizin güneydoğusundaki masum sivillere kadın çocuk yaşlı demeden saldırmaktadır."

Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002'deki seçim zaferi ve Erdoğan'ın başbakan olması (2014'te cumhurbaşkanı olana dek kalacağı makam), Kürtlere yönelik devlet

politikasında önemli bir değişikliği imliyor. 2005 yazında, o zamanki başbakan Erdoğan, Kürt milliyetçiliğinin kalesi Diyarbakır'a bir ziyarette bulundu ve geçmişte "hatalar yapılmış olduğunu" itiraf ederek, Kürt sorununun kendi meselesi ve Türkiye için kolektif bir sorun olduğunu beyan etti.

Bu beyanları Kürt kültürünün ifade edilmesi önündeki kısıtlamaların gevşetilmesine yönelik bir dizi adım izledi. Kürtçenin dil okullarında ve üniversitelerde okutulmasına dair yasalar çıkarıldı, Kürtçe yayın yapan bir devlet kanalı açıldı ve 2009'da devlet, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın Kürt sorununu "daha fazla özgürlük ve demokrasi" ile çözeceğini iddia ettiği "Kürt açılımı" adı verilen bir süreç açıkladı. Gerçekten de 2013 itibariyle Türkiye'nin güçlü Milli İstihbarat Teşkilatı'nın şefi Hakan Fidan, hapisteki PKK lideri Öcalan ile, uzatmalı Kürt isyanını sona erdirme çerçevesinde görüşmekteydi.

Elbette ki vaat edilen reformların birçoğu büyük ölçüde teorideydi ve Kürt aktivizmi riskli bir iş olmayı sürdürdü. 2009 Aralık ayında, HDP'nin öncülü Demokratik Toplum Partisi DTP, Türkiye Anayasa Mahkemesi tarafından "terör" odağı olma gerekçesiyle kapatıldı. Dahası, devletin Abdullah Öcalan'la temaslarının ne yasal bir zemini ne de tanımlı bir hedefi vardı. Yine de 2010 başında, Türkiye ülkenin Kürt sorununda bir şekilde çözüme doğru yavaş da olsa yol alıyor gibiydi.

Geriye dönüp bakıldığında, Erdoğan'ın Kürtlere yönelik açılımının, ülkenin Kürt nüfusunun tarihi bir adaletsizliğin kurbanı olduğu inancından değil Kürt oylarını kazanma arzusundan kaynaklandığı görülüyor. AKP'nin 2007 genel seçimlerinde Kürt illerinde aldığı oydaki yükselişin gösterdiği gibi, kısa vadede bu başarılı da oldu. Ancak 2009 yerel seçimlerinde birçok Kürt, ağır ilerleyen reformların yarattığı hayal kırıklığı ile AKP'ye sırt çevirdi ve bu, AKP'nin Diyarbakır belediyesini DTP'den alamaması ile sonuçlandı.

Ağır aksak reformlar Kürt hareketinin 2014'te yeni parti HDP'ye evrilen meclis kanadının popülerliğini de artırdı. HDP birçok Kürdün (Kürt toplumunun genellikle AKP'ye sempati

duyan en muhafazakâr unsurları da dahil) Erdoğan'ın, 2011'de Suriye iç savaşının patlak vermesini takiben siyaseten ön plana çıkan, Suriye'deki Kürt hareketine yönelik tavrına karşı hissettiği tepkiyi kendi hesabına yazmayı başardı.

2014 sonbaharında Suriyeli Kürt savaşçılar Suriye'deki Kürt kasabası Kobane'yi İslam Devleti güçlerine karşı savunmaya çalışırken, Türk topraklarından Suriye'ye sürekli cihatçı geçişine izin veren Türk makamları, Kürtlerin Kobane'nin savunmasına yardım etmek için Türkiye'den sınırı geçmesine izin vermedi. Artık Cumhurbaşkanı olan Erdoğan büyük bir soğukkanlılıkla Kobane'nin "düşmek üzere" olduğunu söylediğinde duygular daha da tırmandı. Türkiye çapında bir protesto dalgası başladı ve Türk makamları tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı.

HDP'nin popülerliği ise ekonomi, LGBT hakları ve çevre konusundaki ilerici duruşu nedeniyle arttı. Bu duruşu, 2013 Gezi Parkı protestolarına katılmış veya sempati beslemiş olan özgürlükçü ve solcu Türkler arasında da desteğinin artmasını sağladı. Böylelikle, Elazığlı bir Kürt olan Demirtaş'ın ve Adanalı bir Türk olan Figen Yüksekdağ'ın eş- liderliğinde, parti sadece Kürtleri değil Türkiyeli liberalleri, solcuları, çevrecileri ve LGBT hakları aktivistlerini içeren bir seçim koalisyonu kurmayı başardı. Parti tabanı büyük oranda Kürt olarak kalmasına rağmen, Haziran 2015 meclis seçimlerinde bu koalisyon HDP'ye önceki seçimlerde meclise girmesinin önüne geçen yüzde 10'luk seçim barajını aşacak oyu (yüzde 13,1 oy aldı) kazandırmayı başardı.

HDP'nin büyük oranda AKP'nin oylarına mal olan seçim başarısı, Erdoğan'ın büyüyen gücü açısından doğrudan bir tehdit arz ediyordu ve 1982 Anayasasını yeniden yazıp güçlü bir icracı başkanlık sistemi (Türkiye parlamenter bir sistem) tesis etme hırısının sonu anlamına geliyordu. Neredeyse seçim sonucu netleşir netleşmez PKK'ye karşı yeni bir askeri saldırı dalgası başlatıldı.

Şiddetin yeniden patlak vermesini tetikleyen şey, İslam Devleti tarafından Türkiye-Suriye

sınırındaki Suruç'ta Suriye'deki Kürt savaşçıları desteklemek için toplanan bir grup öğrenciye karşı düzenlenen bombalı saldırı oldu. Kısa bir süre sonra Türk güvenlik güçleri ile Kürt savaşçıları arasında Adıyaman ve Ceylanpınar'da yaşanan çatışmalarda üç asker yaşamını yitirdi. PKK bu çatışmalarla ilgisini reddetse de ölümler PKK'ye karşı yeni devlet şiddetinin zeminini döşedi. İslam Devleti'ni hedef alıyor görüntüsü altında Türk hava kuvvetleri Irak'taki PKK mevzilerine saldırdı.

Bu esnada Türkiye sınırları içinde devlet güçleri güneydoğudaki kasaba ve şehirlerde Kürt militanlarla çatışıyordu. 2016 baharı itibariyle bu yeni şiddet dalgası, Türk makamlarına göre 4571 Kürt savaşçınının, 450 asker ve polisin ve en az 338 sivilin ölümüne neden oldu. Yerle bir edilen ve Türk bayraklarıyla donatılan Kürt kasabaları için maddi kayıplar da eşit ölçüde büyüktü.

Türk kamuoyunda coşan milliyetçi duygulara rağmen bu çatışmalar HDP'nin sonunu getirmedi. Kasım 2015'te yapılan ikinci bir seçimde, HDP'nin oylarında düşüş olsa da seçim barajı yine aşıldı. Hatta meclisteki sandalye sayısı itibariyle HDP ultra milliyetçi MHP'nin önüne geçerek meclisteki üçüncü büyük parti oldu.

Ancak, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Türkiye'nin siyasi manzarası hızla değişti. Erdoğan siyasi kaos ortamını, medyada, bürokraside, akademide ve elbette Kürt hareketinde muhalefetin geri kalan unsurlarını tasfiye ederek iktidarını perçinlemek için kullandı.

Dicle Haber Ajansı, Azadiye Welat (Özgür Ulus) ve Evrensel Kültür dahil Kürt ve muhalif medya kuruluşları kapatıldı. Diyarbakır eşbaşkanları Gültan Kışanak ve Fırat Anlı dahil HDP'li belediyelerin liderleri tutuklandı. Devletin en ciddi saldırısı ise, HDP meclis grubuna yönelik hukuki saldırı oldu.

Mayıs 2016'da, başarısız darbe girişiminden iki ay önce, Türk parlamentosu HDP'li milletvekillerininin siyasi dokunulmazlığını kaldırma yönünde oy kullandı. Bu hamle yalnızca

AKP değil ana muhalefet partisi Kemalist CHP tarafından da desteklendi. 4 Kasım gecesi Türk makamları ellerine geçirdikleri bu yeni gücü, Kürt hareketini “başsız bırakmak” için kullandılar; Talat Paşa’nın Ermeni aydınlarına karşı 101 yıl önce yaptığına çok benzer bir hamle.

Tıpkı Jön Türklerin Birinci Dünya Savaşını Ermeni meselesinin “halli” için kullanması gibi, Erdoğan da darbe sonrasında Kürt muhalefetini “temizlemek” için kullanıyor görünüyor.

Kürt Çatışmasının Radikalleşmesi

Türkiye’nin Kürt sorunu ile ilgili gelişmelerin önemli ama sıkça göz ardı edilen yönlerinden biri, Türkiye’de Kürt kimliğinin kurumsallaşmasında son on yılda yaşanan değişim. İlk bakışta bu olumlu bir gelişme olarak görünebilir ancak Türkiye Cumhuriyeti örtülü de olsa Kürtlerin ayrı bir toplum teşkil ettiğini zımnen tanımaya yönünde adım atmışken, Kürt toplumu, paradoksal şekilde, hedeflenmiş şiddete daha açık hale geldi.

Bu açıdan Ermeni örneği ile karşılaştırma özellikle mümkün. Osmanlı reformcularının on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl başında, tüm Osmanlı tebaası için etnik veya dini aidiyetlerinden bağımsız ortak bir haklar ve yükümlülükler kümesi oluşturarak bir Osmanlı “ulusu” inşa etme yönünde kuşaklar boyu süren çabalarına rağmen, etnik kimlikler Osmanlı politikalarının ısrarlı bir parçası olmayı sürdürdü. Bu, dini azınlıklara bir nevi yasal özerklik sağlayan idari bir yapı olan millet sistemi dolayısıyla resmi bir tanınmadan faydalanan Ermeniler gibi gayrimüslim toplumlar için özellikle geçerliydi.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bu kurumsal özerklik, Ermeni ulusal haklarının tanınmasını (illa ki ulusal bağımsızlık olmasa bile) zorlayan (kimi zaman şiddetli devrimci faaliyetler yoluyla) canlı bir Ermeni siyasi hareketinin ortaya çıkması ile daha da güçlendi. Osmanlı siyasi elitleri, Ermeni toplumunu giderek artan şekilde, muhtemel Osmanlı

“vatandaşları” değil, imparatorluğun birliğine karşı varoluşsal bir tehdit, Osmanlı siyasi düzeninin altını oymak için aktif çaba gösteren bir beşinci kol olarak görmeye başladılar.

Bu eğilim, Osmanlı İmparatorluğu’na Birinci Dünya Savaşı’nda liderlik eden ordu subaylarının ve memurların gizli örgütü İttihat Terakki Komitesi liderliği arasında (batı tarafından Jön Türkler olarak tanınıyorlardı) sosyal-Darwinci fikirlerin yayılması ile daha da güç kazandı. Bu eğilim tarihsel olarak kendisini öncelikle dini açıdan tanımlayan bir topluluğun radikalleşmesine neden oldu. Ermenilere yönelik mezalimin doğrudan sorumlusu olan yarı resmi bir istihbarat örgütü olan İttihat Terakki’nin Teşkilatı Mahsusa’sına üye Dr. Nazım tarafından 1915’teki bir İttihat Terakki toplantısında belirtildiği üzere:

“Yerel katliamlarla yetinirsek ve bu tasfiye genel ve nihai olmazsa, kaçınılmaz sorunlara yol açacaktır. Bu nedenle, Ermeni toplumunu tamamen yok etmek gerekir. Ermeni ismi ortadan kaldırılmalı ve bir tek Ermeni bile bırakılmamalıdır. Şu anda savaş durumdayız, bundan daha uygun bir vakit olmayacaktır. Büyük ülkelerin ve basının gürültülü çıkışları bir işe yaramaz, daha sonra çok geç olur, konu da böylece kapanır. Bu sefer tüm Ermenileri ortadan kaldırmalıyız. Son Ermeni’ye kadar... Ben bu topraklarda yalnızca Türkler yaşasın ve bu topraklara Türkler hâkim olsun istiyorum. Türk olamayan tüm unsurlar dinleri, milletleri ne olursa olsun kaybolsunlar...”

Dolayısıyla, Müslümanlığı seçmek bile (daha evvel 1890’lar ortasındaki pogromlarda birçok Ermeni’nin hayatını kurtarmış olan bir tercih) çaresiz Ermeni köylülerini Suriye çöllerine sürgün edilmekten veya katledilmekten kurtarmaya yetmeyecekti.

Öyleyse Ermenilerin yüzyıl önceki durumunu bugün Kürtlerin durumu ile karşılaştırabilir miyiz?

Cumhuriyet Türkiye’sindeki siyasi elitlerin Kürtlere karşı tutumu, tarihsel olarak, soykırımın mimarları tarafından Ermenilere karşı gösterilenden bir şekilde farklı oldu. Bu etnik

kimliğin radikalleşmiş mevhumlarının cumhuriyet Türkiye'sinde ciddi olmadığını göstermiyor. Kürtleri ve Trakya'daki Yahudiler gibi diğer "istenmeyenleri" sürgün etmede etkili olarak kullanılan bir yasa olan 1934 İskân Yasası, Türk olmayan bu "kültürün" yurtlarından sürgün edilmesinde kullanıldı.

Öte yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün hükümeti, Nazi propagandasını Türk tüketimi için yeniden ambalajlayan ve Türk milliyetçiliğini "bir kan meselesi" olarak tanımlayan Nihal Atsız gibi Türk ırkçıların faaliyetlerini tolere etmeye daha istekliydi

Ancak resmi "Kemalist" söylem Kürtleri ayrı bir halk olarak tanımadı. "Dağ Kürtleri" olarak tanımlandılar; Türk kökenli olan ama kırık bir Farsça konuşan (Kürtçe de Farsça gibi bir Hint-İran dili) bir halk. Dolayısıyla Türkiye'nin Kürtlere karşı politikası çoğu zaman Kürtlük mevhumunun yanlış bir algı olduğuna ve Kürt siyasi hoşnutsuzluğun herhangi bir ifadesinin dış güçlerin teşvikinden kaynaklandığına dayandı.

Bu yüzden, Mesut Yeğen'in "müstakbel Türkler" adlandırmasını ödünç alırsak, Kemalist elitler Kürtlerin Türk modernleşmesine çekildiğini varsayıyordu. Gerçekten de Kemalist milliyetçiler, Mustafa Kemal'in sözlerini kullanma konusunda patolojik bir takıntıyla sık sık Türk milliyetçiliğinin etnisiteye dayandığını inkâr ettiler ve Türkiye'nin kurucusunun sözlerinden birini ön plana çıkardılar: "Ne mutlu Türk olana" değil "Ne mutlu Türküm diyene;" Türk kimliğinin kapsayıcılığını göstermek için kullanılan bir söz.

Elbette laik Kemalistlerin Türk milliyetçiliği örneğindeki gibi asimilasyoncu "vatandaşlık temelli milliyetçilikler", çoğu zaman etnik milliyetçilikten daha az habis değildi (bu iki kategori arasında katı bir ayırım gerçekten de yapılabilse bile). Welat Zeydanoğlu tarafından incelikli bir şekilde "Beyaz Türkün Yüğü" olarak tanımlanan Kemalist uygarlaştırma misyonu, Kürt dilinin bastırılması, Kürt siyasetçilerin tutuklanması ve Kürt çocuklarının kitlesel olarak ailelerinden kopararak zorla devlet yatılı okullarına alınması ile sonuçlandı.

Yine de, Türk devletinin Kürt varlığını inkârı Kürtleri tümünden soykırım saldırısından korudu. Belirli Kürt topluluklarına karşı şiddet zaman zaman soykırım seviyesine ulaşırken (en önemlisi de 1937-38 Dersim kampanyası sırasında) Kürtler “olası” Türkler olarak görüldükleri sürece Kürt toplumunun toptan fiziksel imhası gündem dışı kaldı. Devletin varlığını inkâr ettiği bir millet nasıl imha edilebilirdi ki?

Durum AKP döneminde değişti. Kürtlerin son on yılda kısmen ve kusurlu da olsa ayrı bir toplum olarak tanınması, ironik biçimde Türkiye Kürtlerine karşı soykırımın artık illa ki olmasa da olası olduğu koşulları ortaya çıkardı.

2009’da Mesut Yeğen bu durumu “Kürtlerin Türklük karşısında statüsü büyük bir değişimin eşiğinde” diyerek dile getiriyordu. Yeğen’in söylemek istediği, Kürtlerin Türkleşebileceğine dair popüler inancın ortadan kalkmakta olduğu idi; onun yerine Kürtleri “sözde vatandaş” olarak tanımlayan ve onları sık sık Yahudi Kürtler veya Ermeni Kürtler gibi kavramların kullanımı üzerinden Türklük dışı değerlendirilen topluluklarla bağlantılandıran yeni bir söylem hem Türk Silahlı Kuvvetlerini hem de milliyetçi basını sarıyordu.

Kürtleri net şekilde “öteki” olarak tanımlayan görüşe yönelik bu eğilim, kaçınılmaz şekilde Kürt kimliğine resmi tavizleri (isteksiz ve sığ da olsa) güçlendirdi. Artık Türk siyasi liderlerinin, Türkiye’nin modern tarihi boyunca Kürtlere yönelik resmi tavrı belirlemiş olan bu inkâr politikasına dönmesi imkânsızdı. Bunun yerine Kürtler artık resmi çevrelerde ve büyük oranda Türk kamuoyunda da devletin çabalarına rağmen ülkeyi yok etmeye çalışan nankörler olarak görülmeye başlandı.

Dolayısıyla, Ermenilerin başına yüzyıl önce gelene benzer bir kolektif cezalandırma - belki de modern Türkiye tarihinde ilk kez - artık olası. 1915’teki Ermeniler gibi Kürtler de yeni “öteki” - Türk çoğunluktan ayırt edilebilen bir grup - olarak belirdiler .

Bu bakımdan, diğer yüzlerce Kürt aydını ve aktivist ile birlikte HDP eşbaşkanlarının

tutuklanması, Talat Paşa'nın Ermeni toplumunu "başsız bırakma" çabası ile çarpıcı bir benzerlik taşıyor. Erdoğan apolojistleri bu tutuklamaları "terörle mücadele" olarak yansıtacaklardır; özellikle de eylemlerini ABD ve Avrupa'ya karşı meşrulaştırmak için.

Ancak Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin HDP üyelerini "farelere" benzeten açıklaması, Türkiye'nin egemen elitinin yürüttüğü ırkçı ve insanilikten çıkarmaya yönelik tavrının bir örneği. PKK ile Türk ordusu arasındaki silahlı çatışmaların yükselişte olduğu bir dönemde yapılan bu tür açıklamalar yalnızca ideolojik ayrılıkları genişletmeye yarıyor ve bunu yapmak suretiyle, Türkiye'nin Kürt nüfusuna yönelik daha önce benzeri görülmemiş bir şiddet kampanyasının zeminini de döşemiş olabilir.

Bu bir soykırımla sonuçlanacak mı? Bunu söylemek için henüz erken olabilir. Ancak 2016'dayız, bir zamanlar imkânsız görülen şeylerin gerçekleştiği bir yıl.

Serap çevirdi

Kaynak:

<https://dunyadanceviri.wordpress.com/2016/12/03/turkiye-ve-soykirima-giden-yol-djene-bajalan/>

<https://www.jacobinmag.com/2016/11/turkey-kurds-erdogan-armenia-genocide-hdp-pkk/>